

Türkiye'den Avrupa'ya göç ve göçmenlerin ürettikleri metinler | Füsun Bilir Ataseven*

Özet

II. Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik bunalımdan sonra Avrupa ekonomisi kalkınmaya başladığında yeni iş gücüne duyulan ihtiyaç, çeşitli ülkelerden sağlanmaya çalışıldı. 1960'lı yıllarda önemli miktarda işçi, geçici bir süre için gittiklerini düşünerek ülkelerinden göçtüler. Göçmek eylemi TDK Türkçe Sözlüğünde, "*kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk)*", "*bir ülkeden bir başka ülkeye yerleşmek amacıyla giden kişi, aile ya da toplumsal küme*" ve "*genellikle yerleşmek amacıyla, bir yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine, bir ülkeden bir başka ülkeye gitme eylemi*" gibi hiçbir kötü, ayrımcı veya ırkçı anlam içermeyen ve "yerleşme" tasavvurunu içinde barındıran bir kavram olarak verilmektedir. Yazınsal ifade ise insanın varoluş sorununun çevirisidir, dışı varumdur. Dil seçimi yazarda içsel, kimliksel ve ruhsal gerilimi gösterir. Yazar için dilsel seçim kimliksel bir göstergedir, ötekinin dilinde yazmak ister ideolojik ister sembolik olsun, bir çeşit yabancılaşma ve ihanet gibi algılanabilir, içsel acıların ve gerilimlerin belirtisidir. Çok dilli bireyler, kullandıkları ve kimliklerinin bir parçasını oluşturan dillere bağlılık duymaktadırlar. Bu çalışmada söz konusu edilen göçmenlerin yarattıkları metinlerden yola çıkarak okura yansıyan çok dilliliği ve çok kültürü, seslerini duyurmaya ve kültürler arası bir iletişim kurmaya çalışan göçmenlerin ilk kuşağının seslenişlerini yazılı metinlerinde var olan kültür şokunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Göçmen; yazınsal metin; kültürlerarası; entegrasyon; asimilasyon.

Giriş

Reşat Ekrem Koçu, kült eseri *İstanbul Ansiklopedisi*'nde göç maddesi altında şu açıklamayı yapıyor:

Taşınma; ev, yurd değiştirme; hicret (Türk Lügati). "Bilhassa İstanbul'da yaz mevsiminde büyük şehrin içindeki meskenlerden şehir civarındaki köşklere veya yahlara taşınmada da bu tabir kullanılırdı; padişahların İstanbuldaki kışlık daimi ikametgahları olan Topkapısı Sarayından, bir müddet oturmak üzere, harem halkı ve Enderun seçilen bir maiyetle yazlık bir sabılsarayına gitmelerine "Göç" denilirdi." (akt. Danış & Üstel, 2008, s.3)

Göçmek eylemi TDK Türkçe Sözlüğünde, "*kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden*", "*bir ülkeden bir başka ülkeye yerleşmek amacıyla giden kişi, aile ya da toplumsal küme*" ve "*genellikle yerleşmek amacıyla, bir yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine, bir ülkeden bir başka ülkeye gitme eylemi*" gibi hiçbir kötü, ayrımcı veya ırkçı anlam içermeyen ve *yerleşme* olgusunu içinde barındıran bir kavramdır.

* Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: fusunataseven@gmail.com

Bu araştırmada söz konusu edilen konu, göçmenlerin yardım istemek, kendi durumlarını dile getirmek amacıyla yazdıkları metinlerden yola çıkarak okura yansıyan duyguyu, çok dilliliği ve melez kültürü anlamaya çalışmaktır. Ayrıca, sözlü bir kültürden çıkan göçmenlerin sıkıntılarında kurtulabilmenin yolunun yazılı metinlerden geçtiğini, başka çarelerinin olmadığını öğrenerek ne denli çok renkli metinler ürettiklerine tanıklık etmektir.

Yerini yurdunu bırakıp gönüllü bir sürgünlük ya da gönüllü bir göç yoluna gitme durumu yazıya sığınma olarak ister istemez sıklıkla karşımıza çıkar. Göçmenlik yazılı metinlerde bazen öykü, bazen, roman, bazense şiir olarak yazınsal şekillerde; bazense maniler, şarkılar, türküler, bazense yazılan bir dilekçede, doldurulan bir resmi formda, çokça da mektuplarda ortaya çıkar ve kendisini yazılı metinlerle tarihe not eder.

Seslerini duyurmaya ve kültürler arası bir iletişim kurmaya çalışan göçmenlerin özellikle ilk kuşağının seslenişlerini yansıttıkları metinlerinde yaşadıkları *kültür şokunu* anlamak; daha sonraysa uyum sağlamaya çalıştıkları kültürde eleştirel bakıp haklarını arayan melez göçmenlerin metinlere yansıyan melez dile yoğunlaşmak gerekecektir.

"Göç olgusuna ilişkin kavramlar ve kuramlara bakıldığında, "entegrasyon", "asimilasyon" gibi kavramların öne çıktığını gözlemliyoruz. Asimilasyon kavramı, göçmenin göç gönderen ülkeye ilişkin aidiyeti ve kimliklerini geride bırakacağını ve göç alan sosyo-kültürel bağlama tamamiyle entegre olacağını öngörür. Bu bağlamda, göçmenin göç gönderen ülkeyle bağlarını sürdürmesinin göç alan ülkeye olan aidiyetini zayıflatacağı varsayılır.(...) Böylece 1970'li yıllarda egemen olan asimilasyon kuramı ve politikaları 1980'li yıllardan itibaren yerini "çokkültürlülük" politikalarına bırakmıştır. (...)

Çok kültürlü politikaların savunucuları, devletin politika ve uygulamalarıyla göçmenlerin kendi dillerini, kültürlerini, dinlerini, kimliklerini ve tarihlerini korumaları ve geliştirmelerine olanak tanınması gerektiğini öne sürerler. (...) Bugün gelinen noktada, çok kültürlülük politikası uygulayan bir çok göç alan devletin bu politikadan geri adım attığını ve neoasimilasyonist politikalara yönelimin ağırlık kazandığını görüyoruz." (Öner & Öner. 2012, s. 19)

1990'lı yıllardaysa *ulus-ötesi göç* kavramı çıkıyor karşımıza, göçmenlerin geldikleri ülkelerde çalışıp yaşadıklarını, ancak yatırımlarını göç ederek geride bıraktıkları ülkelere yaptıklarını anlatan, yaşadıkları değil geride bıraktıkları ülkelerde oy kullandıklarını ve ibadet etiklerini gösteren ülkeler arası bir bağ kurdukları anlamına gelen bir yaşam tarzını ifade ediyorum ulus-ötesilik.

Özkul, (2012) *ulus-ötesi göç* kavramının, günümüzde yaşanan göçler çağının içinde yer alan ikilemden doğduğunu, bir taraftan aidiyet ve bağlılık ilişkileri bağlamında coğrafi algılamaların değiştiği, diğer taraftan hukuki düzenlemelerin baskın olduğu bir çağda, göçmenlerin birden fazla ülkeyle çeşitli bağlar kurmaları ve sık ve sürekli, bir biçimde etkileşim halinde olmaları

sonucunda göç yazınında yeni bir araştırma alanının ortaya çıktığını vurguluyor.(...) (a.g.e. s.21)

Bugünün teknolojik gelişmeleri sayesinde göçmenler anavatanlarıyla çok kolay iletişim kuruyorlar. Daha sık ve kolaylıkla anavatan ile misafir ülke arasında yolculuk ediyorlar, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmelerden haberdar olabiliyorlar. Göç alanında birçok kuram geliştirilmiş durumda, bu durum beraberinde doğal olarak çeşitli kavramları da dile getirmekte; *sosyal sermaye kuramı, işgücü piyasası kuramı, dünya sistemleri kuramı* vs.

"Lee (1966), Stouffer'in kavramlarını geliştirerek göçün nedenlerini dört kategoriye ayırmıştır: menşeyle ilgili etkenler, hedefle ilgili etkenler, müdahil fırsatlar ve kişisel etkenler. Lee'ye göre göç, hedefteki cazip çekici etkenler ve menşedeki itici etkenlerin varlığı tarafından belirlenir. Lee'nin "itici-çekici faktör" terminolojisi, belki de göç yazınında en çok alıntı yapılan kavramdır.(...) Demografik büyüme, düşük yaşam standartları, ekonomik fırsat eksikliği ve politik baskılar genellikle menşedeki itici faktörler arasında sayılırken, göçmenleri göç alan ülkelere çeken işgücü talebi, hazır alanın bulunması, iyi ekonomik fırsatlar ve politik özgürlükler çekici faktörlerin bilinen örnekleridir. (...)" (a.g.e. s.31)

Neoklasik kuramlar göçleri işgücü piyasası kuramıyla açıklamaya çalışırlar. Oysa gerçek hayatta, emlak piyasası bile göçe neden olabilir. Göç alan ülkelerde çekici etkenler nedeniyle göçmen işgücüne sürekli talep görülmektedir. Çekici faktör bazen sigorta, bazen sermaye, bazense kredi piyasaları olabilir. Ayrıca, göç deneyimi, ev halkının kalabalıklığı, eğitim, sosyal sermaye, etnik bağlantılar, göç etmede önemli nedenleri oluşturabilirler.

Dünya sistemleri kuramına göre, uluslararası göçün nedenleri arasında zenginlerin fakirleri sömürerek zenginleştiği dünyada ekonomik ve siyasi gücün eşit olmadığı dağılımı vurgulayan Marxist politik ekonomiden türetilmiş düşünceler önem kazanır. Bu düşünceler yurtdışına göç etmeye eğilimli hareketli bir nüfus yaratırlar.

"Taylor'a göre, göçmenlerin, onları hem menşe hem de hedef bölgelerde eski göçmenlerle ve göçmen olmayanlarla bağlayan akrabalık, arkadaşlık ve/veya ortak topluluk kökeniyle gelişen kişilerarası bağları vardır. Sosyal ağ teorisine göre bu bağlar, göçmenlere yer değiştirmenin maliyetini düşüren ve göçten beklenen net getirileri yükselten bilgiler sağlar. Bir aile bireyi ya da arkadaş belli bir bölgeye göç ettiği zaman, menşe bölgesinde kalan aile bireylerini ve arkadaşlarını göçe karar verme konusunda motive eden, hedef yerle ilgili önemli bilgiler sağlayabilir. Böyle bir ağ, göçmenlerin hedef ülkede iş ya da ev ararken kullanabilecekleri bir sermaye sayılabilecek sosyal sermayeyi yaratır ve bu da göç içinde yeni bir dinamik ve zincir göç gibi etkiler oluşturur". (a.g.e. s.40)

Genelde göç ve göçmenler üzerine yapılan araştırmalar niteliksel zengin ve çeşitlilik gösteren verilere dayanırlar. Bunlar, etnografiler, otobiyografiler, olay incelemeleri ve anıdır. Bazen kendi seçtikleri, çoğu zaman seçemedikleri koşullar içinde, çoğunlukla azla yetinerek yaşayan insanlar göç araştırmalarına

konu edilirler. Çok kültürcülük söylemi bir siyasi akımdan türetilmiş önce Kanada ve Avustralya sonra Amerika'da kullanılmış ve etkileri Avrupa'ya dek uzanmıştır. Kültürel farklılıkların tanınması ve saygı görmesi gerekliliği, olumlu ırk ilişkileri söyleminin önüne geçmiştir. Hollanda'nın uyguladığı *çokkültürcü* politikalar göçmenlerin entegrasyonu konusunda başarısızlığa uğramış artık *çokkültürlü bir drama*'dan söz edilir olmuştur. Hollanda 16-20. yüzyıl arasındaki dönemde uzaklardaki *ötekilerle*, farklılık temelinde bir araya gelirken, topraklarındaki farklılıkların yönetiminde hoşgörü söylemi ve bir arada ayrı bir yaşam tarzını geliştirmiştir.

Göçmenlerle anavatan arasındaki kurulan iletişim bağları bugün teknolojik gelişmeler sonunda çok değişmiştir. Çok daha fazla sıklıkta ve çok daha kolay bir biçimde göçmenler geride bıraktıklarına ulaşabilmektedirler. Ücretsiz kameralı görüşmeler aracılığıyla göçmenler geride kalan ailelerinin günlük hayatlarına dahil olabilmektedirler. Onların günlük sevinç ve üzüntülerini aynı anda yaşayabilmektedirler. Bu durum göç edilen ülkedeki kalış süresini ve yerleşme kararlarını da etkilemektedir. Oysa göçmenlerin ilk gidenleri için durum tam tersi bir görünüşteydi ve göçmenin elinde mektup yazmak ve geride bıraktıklarından mektup beklemenin dışında bir yolu yoktu. Telefonlaşmak zor ve bir o kadar da pahalıydı. Göçmenlerin bir kısmı yazıyı kullanabiliyordu ancak yazısı olmayanlarsa bir başkasına yazdırma yolunu arıyordu.

Uluslararası göçe dair özellikle son yirmi yıldır öne çıkan *ağ kuramı* ve ulus-ötecilik yaklaşımı, göçmenler arasındaki dayanışma ağlarına odaklanmış ve göçmenler arasındaki örgütlenmenin dinamiklerini bir hayli ustalıkla bir biçimde ortaya koymayı başarmıştır.

Göçmenler arasındaki hemşehrilik ağlarından dini cemaatlere, siyasal yapılardan sivil toplum örgütlenmesine değin geniş bir yelpazeyi kuşatan bu çalışmalar göçmeni bir özne olarak konumlandırmış ve göçe dair daha orta düzey açıklamalar geliştirmiştir. Büyük ölçüde sivil topluma aktarılan sosyal hizmet rolleri, göçmenleri kendi sosyal hizmet formlarını geliştirmeye itmiş ve daha önce yalnızca göç ettikleri ülkenin sosyal hizmet ve sosyal yardım sistemlerine dahil olan göçmenler artık kendi sistemlerini kurmaya başlamıştır.

Bununla birlikte, bu yaklaşımların odağı, göçmenler arasındaki geleneksel dayanışma alışkanlıklarıdır.

Bu tip zorluklar ve geldikleri ülkede günlük yaşantılara uyum zorlukları, göçmenleri kendi aralarında veya var olan kurumlar tarafından oluşturulan birlikler ve dernekler kurmaya itmiştir. Bu tip kuruluşlara özellikle ilk kuşak göçmenlerin yardım talebiyle yazdıkları mektuplar göçmenlerin, hissiyatlarını, görüşlerini, tepkilerini, kullandıkları melez dille yazılmış ayrıntılı bilgileri içeren yazılı metinlerdir. Bu yolla göç eden kişilerin seslerini duyabilmekte onların diliyle, yine onları yakından gözleyebilmekteyiz.

Akbaş'a göre, (2012) bireysel ve toplumsal haklara dayalı bir meşruiyeti olan modern devlet, toplumsal denetimi doğrudan kendi aygıtlarıyla sağlamayı tercih etmişken, daha sonra toplumsal denetimi *yeni hayırseverlikler* gibi yeni etkinlerin doğmasına izin vermiştir. Böylece *sosyal dışlanma, sosyal içirme, sosyal uyum* gibi yeni kavramlardan söz edilir olmuştur. Almanya'da *sosyal projeler* yoluyla, sivil toplum örgütleriyle, en azından birçok sorumluluğu paylaşmak durumuna girmiştir.

Çocuk parası, eğitim parası, ebeveynlik süresi, geçim avansı, anneliğin korunması, iş teşviki, iş hukuku, iş güvenliği, kaza sigortası, engellilerin rehabilitasyonu, engelsiz iş olanakları, hastalık sigortası ve elektronik sağlık kartı, bakım sigortası, emeklilik sigortası, sosyal yardım, konut parası ve uluslararası sosyal sigorta. (a.g.e. s.343)

Abadan Unat'a göre, (2006) bu hareketlilik içinde Türk vatandaşlarının 1961 Anayasası ile ülkeden serbestçe çıkma ve girme özgürlüğünü bir temel hak olarak kazanması önemli bir dönüm noktası oluşturur. 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren bireysel girişimler ve özel araçlar yoluyla Avrupa'ya yönelen Türk dış göç hareketi, 1960'lı yıllarla birlikte ikili anlaşmalara dayanılarak devlet eliyle düzenlenen artan işgücü ihracı biçimini alır. Bu süreçte Türkiye ile dönemin Batı Almanyası arasında imzalanan işgücü göndermeye ilişkin esasları düzenleyen bir protokol ile Türkiye kökenli göçmenlerin *acı vatan* la tanışması, Türk dış göçünün önemli bir aşamasını oluşturur. 1965'te bu sefer Fransa ile imzalanan ikili işgücü anlaşması, göçmenlerin özellikle inşaat ve otomotiv sektörü için Fransa'ya girmesiyle sonuçlanır.

Ancak Fransa'ya yapılan Türk göçmen akımı, 1974 yılında göçmenlerin *geri dönüş* projeleri, Fransız hükümeti tarafından maddi, manevi teşviklerle durdurulur. Aynı dönemde yine Fransa *aile birleşmeleri* yardımlarıyla değişik tipte göç almaya başlar. Bu durumda göç şekli değişip aile birleşimi adını aldı, fakat öncelikle genç göçmen erkeklerin, sonra da ikinci kuşak genç göçmen kadınların *memleketten eş* tercih etmeleri, çok tartışılan *ithal gelin ve damat* konusunu gündeme taşıdı. Bunlara bir de turist vizesiyle Avrupa'ya gelme imkanı bulanların çalışmaya başlamalarıyla *kağıtsız* statüsünde göçmenler de eklendi. 1990'lara gelindiğinde, Türkiye kökenli grup, etnik, dini, sosyo-ekonomik açılarından olduğu kadar, yasal statü açısından da (eski yasal göçmen, aile birleşimiyle gelen, mülteci, kağıtsız, vs.) farklılaşmış bir tablo sunmaktadır.

Fransız entegrasyon / asimilasyon modeli hiç kuşkusuz karşıtı olan Anglosakson çoğulcu modellerle birlikte ele alındığında daha anlamlı bir hale gelmektedir. Asimilasyonu reddeden ve özel alanda olduğu kadar kamusal alanda da farklılıkları tanıyan liberal Anglosakson entegrasyon modelinde birey, ait olduğu kültürel topluluğun bir üyesi sıfatıyla topluma entegre olur. Fransız modelinde entegre vatandaş, öncelikle bir birey, herhangi bir köken ya da kimlik topluluğundan bağımsız kendi içinde bir öznedir.

Göç literatürü pek çok kavramı gündeme getirmiştir. Bunlar arasında en iyi bilineni ve en sık tekrarlananı *asimilasyon* ve *entegrasyon*dur. İster soyut ister somut düzeyde olsun göçmenin, söz konusu kavramlar daha çok medeniyet, kültür ve

kimlik etrafında belirginleşir. Kimliklerin iç içe geçmesi, melezleşmeye yol açar. Karmaşık aşamalardan geçilerek kimliklerin kaynaşması, artık yeni bir şeyle karşı karşıya gelindiğini gösterir. (akt. Subaşı. 2008 :147)

İlk kuşak göçmenlerin kendilerini yazıyla ifade etmeleri konusuna gelince ticari gazeteler ve reklam gazeteleri, dernek ve haber bültenleri, akademik ve süreli yayınlarla oldukça geniş bir yazılı yelpazeye sahip oldukları görülür. Türk göçmenler arasında göç ettikleri ülkenin dili kullanma ilk kuşak göçmenlerde az rastlanır bir şeydir. Ancak, eşlerin kendi aralarında ve ebeveynlerin çocuklarıyla konuştukları dil olarak anadil olsa bile çocuklar arasında konuşulan dil yaşanan ülkenin dilidir. Bu açıdan ikinci kuşak göçmenlerde dil zorluğundan değil melez dilden söz edilmelidir.

Özyer'e göre, (1994) Almanya'ya göç eden Türkler'in Alman yayın ve yazılı metinlerde yer almaya başlaması ancak 1970'li yıllarında görülür. Federal Almanya'da gazete, dergi, radyo ve TV yayınlarında ve bazı roman ve öykülerde Türk işçisi de yer almaya başlar. Özellikle çocuk edebiyatında dikkati çeken birçok ürüne rastlanır. Bu yazıların en büyük özelliği de çalıştıkları işyeri ve iş türü, oturdukları eski evler, yedikler, yemekler, oynadıkları oyunlar ile çok farklı olan yabancı işçi çocuklarının, girdikleri bu yeni çevrede verdikleri savaşım ve sağlayabildikleri uyum anlatılmaktadır. Yine aynı araştırmacının verdiği bilgilere göre Alman yazınında yer alan özellikle Türk göçmenlerinden söz eden bakış açılarına göre:

Ailenin başkanı olan baba, zaten öncü olarak Almanya'ya gelmiştir. İster memnun olsun, ister olmasın ekonomik nedenlerle çalışmak zorundadır. Baba dışındaki ailenin öteki bireyleri ve özellikle çocuklar, ya buldukları yabancı topluma entegre olup kalırlar (bu iyimsen bakış açıdır) ya da entegre olmayı başaramayıp geri dönerler veya dönme özlemi ile yaşarlar. (Kötümser bakış açısı) (Özyer, 1994: 45)

"Selim ya da Konuşma Yeteneği" adlı romanın yazarı ünlü Alman Sten Nadony göre (1990):

Almanlar konuk Türk işçilere hep kurban gözüyle bakıyorlardı, ben buna karşıyım. Ben birçok Türk işçisinin mutsuzluğunu, kırılan onurlarını, yabancılar polisleriyle ilişkilerinde karşılaştıkları güçlükleri, toplumdaki duyarsızlığı gördüm. Oysa Türkler bu kurban olma durumunu asla sistemleştirmediler ve kendi öykülerini açıkça hatta espri ile ortaya koydular demektedir. (Nadony, 1990: 155)

Göçmenlerin hayatlarına tanıklık edenler sadece mektuplar, öyküler değildir. Göçmenlerin tuttukları ve yayınladıkları önemli bir miktarda anılar da vardır. Gürsel Aytaç bu anılar üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında göçmenlerin hayatlarının bir kesitini anılar şeklinde anlatırlarken bir çeşit çağ ve toplum manzarası sunmaktadır demektedir. Türklerin Almanya'ya ekonomik nedenlerle gitmiş olmaları gerçeği, birçok sosyal problemi beraberinde sürüklemiştir. İsviçreli yazar Max Frisch'in sık sık anılan bir sözü vardır: *Biz işçi çağında, insanlar geldi*, der. Bu söz acı bir gerçeği ortaya koymaktadır. Avrupa ülkeleri iş açığını

doldurmak için böyle bir çözüm bulmuşlardır ancak gelen göçmenlerin uyum sorunları birçok sorunu ortaya çıkarmıştır. En önemli sorun ilk gelen göçmenler için dil olarak görülmektedir. İlk gelenler göç ettikleri dili öğrenmeye karşı bir tutum geliştirmişlerdir. Onların çocuklarıysa eğitimleri gereği dil sorunlarını aşmışlardır ancak evde anadili, dışarıda uyum sağladıkları ülkenin dili onların geliştirdikleriyle bir çeşit *melez dil* olmuştur.

Dil kullanmayı içlerini dökmek için bir araç olarak kullanmaya kalkışanlar da anılar, şarkılar, şiirler öyküler vs. yazmaya ve yayınlamaya başlamışlardır. Bundan sonrası ev sahibi ülkenin tutumuna kalmıştır, bazıları destekleyici, özendirici olup, oralarda göçmenlerin seslerini duyurmalarını sağlamışlardır. *Göçmen edebiyatı* ev sahibinin diliyle yayınlandığında, ya da çevirileri yapıldığında yanı başlarında yaşayan göçmenlerin dünyasını tanıma imkanı bulan ev sahipliği konumunda bulunan insanlar için ufuk açıcı olmuştur.

Aytaç'a göre, *özellikle Almanya'daki ikinci kuşak denilen Türklerin iki kültür dünyasıyla sürekli alışveriş içinde olması söz konusudur. Türk kültürü ana-babalarının, ailenin sürdürdüğü hayat üslubunda egemenken, dışarıda Alman kültürüyle yüz yüze olan gençlerdir bunlar.* (Aytaç, 1991 :159)

Almanya'da yaşayan Özgen Ergin'in öyküleri özellikle ilgi çekici yazılardan biridir. Değişik ödüllere de layık bulunan yazarın öyküleri, Almanya'da yaşayan Türk insanını anlatır. *Şarlo Kemal* bunların biridir. Öyküleri komik ama trajik bir tonla yazılmış, dili, kişilerin ruhsal olduğu kadar toplumsal görüntüsünü yansıtmada etkili bir araç olarak değerlendirilmiştir. *Ben küçüküm*, Almanya'da büyümüş bir Türk kızının kültürler arası sıkışıp kalmışlığını, açması çaresizliğini onun konuşma üslubunda yakalayarak ortaya koymaktadır:

"Yok...aşık olduğumu söyleyemem, gençlik çocukluk işte, birlikte gezyorduk, yani özgürlük yaşıyorduk. Diskolara gidiyor, dans yapıyor, müzik dinliyorduk. Yani dışarı çıkıyorduk. Annem babam çok sıkıdırlar, çok yani geridirler...Nasıl mı evlendik? inadına! Extra! inadına kaçtım onunla. Beni kızdırıp duruyordu, sen küçüksiin kaçamazsın, sen korkaksın rest çekemezsin" diyordu. (a.g.e. s.187)

Göçmenlerin içinde buldukları ikiliğin içindeki var olma deneyimlerini açığa çıkarmak için üzerinde durulması gerek kavram Bourdieu'nün kullandığı kültürel sermaye olmuştur. Kültürel sermaye kavramı kişinin bağlı bulunduğu topluluk içinde günlük yaşamın organizasyonunu sürdürebilmesi için gerekli olan özelliklerin tümünü kapsar. Dil, gelenek, değerler ve *habitus* gibi. Bourdieu'nün sınıf koşullarının içselleştirilmiş biçimi olarak tanımladığı *habitus* farklı sosyo-ekonomik grupların, buldukları toplumu kendilerinin baktığı yerden kültürel katmanlara ayırabilmeleri için gerekli bilgi ve beceriyi edinmelerini sağlar.

Birinci kuşak Türk göçmenlerinin sosyal sermayeleri incelendiğinde erkekle kadınların birbirinden farklı oldukları görülmektedir. Kadınlar, geride bıraktıkları için duydukları özleme rağmen geldikleri ülkede kalmaya devam

etme nedenlerini erkeklerden farklı ifade etmektedirler. Onlar, kendilerini erkeklere göre daha az yabancı hissederler. Göçle birlikte yeni bir sosyal çevre ve yeni ilişkiler edinen kadın kentte, özlemini duyduğu bir hayat bulmaktadır. Köyde hiçbir zaman çocukları ve kendisi için elde edemeyeceği hayatı yaşayabilmek için daha aktif bir konuma geçmektedir. Kadınların bir kısmı sınıf atlama, özgürlük kazanma hayallerini gerçekleştirmek için göçün zorluklarına katlanmışlardır. Kontrollü ve kısıtlanmış ta olsa kadın, yabancı ülkede saygın bir kadındır, ailenin büyüğüdür çoğu kez ve artık fikir beyan etme, seçim yapma özgürlüğünü alabilecek konuma yükselmiştir.

Göçün ilk yıllarında Türkiye'de kalarak eşinden ayrı yaşamak zorunda kalan kadınların aile bireyleri arasında hiçbir söz hakkı yoktur. Eşlerinin yanına geldikten sonra kayınvalide ve kayınpeder baskısından uzak oldukları ve ev içine ilişkin konularda bağımsız hareket etme özgürlüğünü kazandıkları için mutludurlar. Onlar için evde çift olarak yaşayabilecekleri ilk ve tek fırsattır bu.

"...Biz de küçükken sözlendirmişler. İşte 16 yaşında evlendim. Biz köyümüzdeydik işte. 3 tane de kızımız oluydu. Kayınpeder, kayınvalide hep aynı evde otururduk. Benim beyim evin en küçüğüymüş. Annesi babası falan da yaşlı diye beraber oturduk. Ev küçük olunca bir de çok zor. Olmuyor tabi, sen bir yemek yaparsın o başka bir şey ister. Çamaşır bulaştık evin işi hiç bitmezdi. Ablamı çağırırdım bazen yardıma, bu sefer de kayınvalidem beyime şikayet ederdi, "senin kararın eli ayağı tutmuyor mu" diye. Bir şey bulurdu işte. Bir de biz o kadar çalışırdık tarlada, hep paraları isterdi, tarla onların ya. Çok zor valla, malını ayıracağını. Bak şimdi o açıdan rahatız. Hepsini bıraktık onlara, biz de burada kendi işimizi yapıyoruz. Çok gelemedi kayınvalidem, yasalar izin vermediği için olmadı, iyi de oldu..." (akt. Akçol, 2008:228) demektedirler.

Göçmen kadınlar anavatanlarında kalan yakınlarını ve yaşadıkları anıları unutamazlar ama geldikleri ülkenin kendilerine sağladığı haklardan da ne denli memnun olduklarını açıkça söylemekten hiç çekinmezler.

"...Bir de buranın sağlık şartları çok iyi. Benim beyim hasta olduğundan beri, bize bakıyorlar. Hastaneler temiz, güzel. İnsana önem veriyorlar burada. Zaten bak yaşlılara, o yaşta bala sokaklarda dolaşırlar, kendi başlarına alışverişlerini yaparlar. Ne kadar çok yaşlılar var burada, bilsen. İyi besleniyorlar, doktorlara gidiyorlar. Öyle bizdeki gibi ölmüyorlar hemen..." diye ifade ederler. (akt. Akçol, 2008:230)

Avrupa'da doğmuş ya da buraya aile birleşimi yoluyla gelmiş olan gençlerin kimlik sorunlarıyla ilgili düşününce hemen akla *iki sandalye arasında oturuyor, asılmış, havada kalmış bir kültürün parçası* veya *kayıbolmuş* gibi kodlar gelmektedir. *Daha Sesimizi Duyuramadık* başlıklı kitabında Gündüz Vassaf Almanya'da yaşayan bir Türk işçisinin çocuğundan bahseder. Çocuğa Türkiye'de kaybolmuş kuşak olarak tanımladıklarını söylediğinde sinirlenen çocuğun yanıtı şu olur: *Biz kaybolmuş değiliz; henüz sesimizi duyuramadık.* (akt. Danış & İrtiş. 2008:237)

Göç Şarkıları adlı kitabının önsözünde Tülin Erbaş (2002) şöyle yazmaktadır:

"Tren Avrupa yönüne bir vakitler Vatan Borcu için gidiyordu. Göç yıllarında Yaşam Borcu için uzanıyor. Hasret-gurbet-sıla-özlem ezgileriyle. Gelecek kimbilir neler alıp götürecektir, neler getirecek? Artık ulaşılacak İLLER Bizim ELLER. Selamlarmısralar derle yolla. Bizim olmayan topraklardan Bizim Topraklar diye. İkinci güzel Vatan'da 40'cu yıllar, Yeni sevgili gibi. Asıl nikah Türkiye'de, eskisi de kutsal ve güzel. İlk yıllarda Türkçe'yi unutuyoruz korkularıyla basını, kasetleri evlere taşıyorduk. Derken teknolojinin nimetleri: Uydularla Türk Kanalları, İnternet kolaylıkları... Ve şimdi de Dünya Küçüldü avuntularıyla hemen her yıl bir koşu; Vatan Özlemi.(...)" (Erbaş, 2004:1)

Göçmenler, göç edenler, uyum sağlayanlar, uyum sağlayamayıp mutsuz olanlar vs. hepsinin hakkında çok değişik dokümanların incelemelerinden oluşan bu nitel araştırmayı sonlandırmak için galiba en doğrusu göçmenlerin kültürel sermayelerinin iş gücü piyasasına geçişlerini sağlamakla yükümlü olan sorumlulara seslenmek olacaktır. Göçmenleri davet ettikten sonra onları unutmak yerine entegrasyonlarına ciddi olarak olanak sağlamak göç alan ülkelerin geleceği için de sağlıklı olacaktır. Entegrasyon sadece dil kursları düzenlemekle çözümlenecek bir sorun değildir. Göç alan ülkenin işgücü piyasasındaki başarıyı engelleyen engellerin birbirinden farklı sosyal nedenleri olduğu unutulmamalıdır. Bunlar eğitim sistemlerinden başlayıp, sosyal ağlara kadar geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Ayrıca oldukça önemli bir diğer konuda yabancı ülkelerde edinilmiş bilgi ve becerilerin anavatanda bulunan işgücü piyasasında değerlendirilmesi konusudur. Geri dönüş yapan göçmenlerin oluşlarıyla doğal olarak ortaya koydukları farklılıkların olumsuz algılanmaması ve sınıflandırılmaması gerekliliğidir. Mesleğe girmek isteyen kişiler için farklı yerel işgücü piyasalarının sunduğu fırsatları dikkate almak gerekir. Örneğin küreselleşmiş büyük kentlerde yoğun bir göçmen topluluğunun bulunması, oralarda bu kişilerin ülkeleriyle ilişkili bir işgücü piyasasının oluşmasına olanak sağlamakla işe başlanabilir.

Kaynakça

- Abadan, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akbaş, E. (2012). "Göçmenler Arasındaki Dayanışmacı Ağların Dönüşümü: Göçmen Sivil Toplum Örgütlerinin Yeni Misyonu", in Gülfer İhlamur-Öner, S. ve Öner. A.Ş. (Eds.), *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyol, A.F. (2008). "Parçalanmış Kimlikler: Fransa'daki Göçmen Türk Kadınlarının Özel/Kamusal Statejileri" in Danış, D. ve İrtiş, V. (Eds.), *Entegrasyonun Ötesinde Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aytaç, G. (1991). *Edebiyat Yazıları*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Danış, D. ve İrtiş, V. (Derleyenler). (2008). *Entegrasyonun Ötesinde Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erbaş, T. (2004). *Göç Şarkıları*. İstanbul: Babıali Yayıncılık.
- Ergin, Ö. (1987). "Ben Küçüküm". In *Şarlo Kemal*. İstanbul: Ren Yayınevi.
- İhlamur-Öner, S.G. ve Öner. N.A.Ş. (Derleyenler). (2012). *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- İrтіş, V. (2008). "Fransa'da Yaşayan Türkiye Kökenli Gençler ve Kimlik Stratejileri" in Daniş, D. ve İrtіş, V. *Entegrasyonun Ötesinde Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nadolny, S. (1990). *Selim ya da Konuşma Yeteneği*. Çev. Veysel Atayman. İstanbul: Sima Yayınları.
- Özkul, D. (2012). "Ulusötesi Göç: Uluslararası Göç Yazınında Yeni Bir Paradigma", in Gülfer İhlamur-Öner, S. ve Öner. A.Ş. (Eds.), *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özyer, N. (1994). *Edebiyat Üzerine*. Ankara: Gündoğan yayınları.
- Subaşı, N. (2008). "Fransa'da Türkler: Din Eksenli Kimlik ve Bütünleşme Sorunları", in D. Daniş ve V. İrtіş (Eds.), *Entegrasyonun Ötesinde Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri*. (pp. 121-154). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türkçe Sözlük*. (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ABSTRACT

Migration from Turkey into Europe and texts produced by migrants

In 1960s, a considerable number of workers emigrated from their countries, assuming that they were leaving there temporarily. The act of migrating is defined in the monolingual Turkish Dictionary of the Turkish Language Association (TDK) as "the one (person, family or community) who leaves his/her country and goes to another country in order to settle there", "a person, family or social group who travels from one country to another with the aim of settling there" and "the act of going from one settlement to another, from one country to another generally with the aim of settling", which do not refer to any bad, discriminating or racist meaning and that comprise the conception of "settling". Literary expression, on the other hand, is the translation and expression of the problem of human existence. The choice of language reveals the internal, identity-related and psychological tension in the author. This choice is an indicator of identity for the author. Whether it's ideological or symbolic, writing in the language of the other might be acknowledged as a sort of alienation and betrayal. It is the indicator of inner suffering and tension. Multilingual individuals feel attached to the language they use and that constitute a part of their identity. This study dwells upon the multilinguality and the multiculturalism that reflect upon the reader, the calls of the first generation of the migrants who tried to make their voices heard and to communicate interculturally and the culture shock observed in their writing through the texts produced by the said migrants

Keywords: Migrant; literary text; intercultural; integration; assimilation.